

वस्तुनिष्ठ प्रश्न

बी.ए. प्रथम सूक्ष्म अर्थशास्त्र

१. अर्थशास्त्राचे जनक कोणत्या अर्थशास्त्रज्ञाला म्हटल्या जाते.
अ) डॉ. मार्शल ब) रॉबिन्स क) लार्ड केन्स **ड) अँडम स्मिथ**
२. 'अर्थशास्त्राचे मुलतत्वे' (Principal of Economics) या ग्रंथाचे लेखक कोण आहेत.
अ) डॉ. मार्शल ब) रॉबिन्स क) फिशर ड) अँडम स्मिथ
३. अर्थशास्त्राचे नियम प्रामुख्याने मानवाच्या कोणत्या प्रवृत्तीवर आधारित असतात?
अ) सामाजिक ब) राजकीय **क) आर्थिक** ड) सांस्कृतिक
४. अर्थशास्त्र हे कोणत्या स्वरूपाचे शास्त्र आहे?
अ) नैसर्गिक ब) भौतिक क) धार्मिक ड) **सामाजिक**
५. मानवी गरज तृप्त करण्याच्या वस्तू मधील गुणधर्माला काय म्हणतात?
अ) उपयुक्तता ब) अनुपयोगिता **क) उपयोगिता** ड) तृप्तता
६. उपभोगात येणाऱ्या सर्व नगापासून मिळणाऱ्या उपयोगितेची बेरीज म्हणजे कोणती उपयोगिता होय?
अ) एकूण उपयोगिता ब) सीमांत उपयोगिता क) समय उपयोगिता ड) सेवा उपयोगिता
७. मागणी नियमानुसार वस्तूची किंमत व वस्तूची मागणी यांचा संबंध कोणत्या प्रकारचा असतो.
अ) सम **ब) व्यस्त** क) पूरक ड) यापैकी नाही.
८. वस्तूची मागणी निर्माण होण्याचे महत्वाचे कारण कोणते आहे?
अ) वस्तूचे आकर्षण **ब) वस्तूमधील उपयोगिता** क) वस्तूची सुंदरता ड) वस्तूची विविधता
९. वस्तूच्या एकूण साठ्यातून विक्रीला काढलेले भाग म्हणजे काय?
अ) पुरवठा ब) मागणी क) उत्पादन ड) यापैकी नाही.
१०. वस्तूचा पुरवठा करण्यामागे विक्रेत्यांचा प्रमुख हेतू कोणता असतो?
अ) ग्राहकांचे कल्याण ब) वस्तूची विक्री करणे **क) नफा मिळवणे** ड) यापैकी नाही
११. अँडमस्मिथ च्या An Enquiry into the Nature & the causes of wealth of Nation हा ग्रंथ कोणत्या वर्षी प्रकाशित झाला
अ) १८७६ **ब) १७७६** क) १८७० ड) १८३२
१२. कोणत्या वस्तूच्या संदर्भात मागणी वक्र धनात्मक स्वरूपाचा असतो?
अ) दुर्मिळ वस्तू ब) चैनीच्या वस्तू **क) गिफेन वस्तू** ड) यापैकी नाही.
१३. एका विशीष्ट वेळी एका विशीष्ट किंमतीला विक्रेत्याने विक्रीला काढलेले वस्तूचे परिणाम म्हणजे काय?
अ) उत्पादन ब) साठा **क) पुरवठा** ड) यापैकी नाही
१४. मागणी नियमानुसार मागणी वक्राचा आकार कोणत्या स्वरूपाचा असतो?
अ) ऋणात्मक ब) धनात्मक क) क्षीतीज समांतर ड) उदग्र
१५. आर्थिक नियम हे कोणत्या परिस्थितीत खरे ठरतात?
अ) सामान्य परिस्थिती **ब) विशिष्ट परिस्थिती** क) कोणत्याही परिस्थितीत ड) यापैकी नाही.
१६. अर्थशास्त्र हे _____ शास्त्र आहे.
अ) सामाजिक ब) राजकीय क) सांस्कृतिक ड) वरील सर्व
१७. संपत्तीवर आधारित अर्थशास्त्राची व्याख्या कोणत्या शास्त्रज्ञाने प्रस्तुत केली आहे.
१८. दुर्मिळतेवर आधारित अर्थशास्त्राची व्याख्या कोणत्या अर्थशास्त्रज्ञाने प्रस्तुत केली आहे.
अ) डॉ. मार्शल **ब) रॉबिन्स** क) लार्ड केन्स ड) अँडम स्मिथ
१९. मार्शल ने कोणत्या मानवाचा विचार केला आहे?
अ) समाजात राहणाऱ्या ब) समाजाबाहेर राहणाऱ्या क) समाजात व समाजाबाहेर राहणाऱ्या ड) यापैकी नाही.
२०. रॉबिन्सच्या मते अर्थशास्त्राचा कोणत्या विषयांशी संबंध नसतो?
अ) मानवी हित ब) विलाशी वस्तू क) निर्यात होणाऱ्या वस्तू ड) आयात होणाऱ्या वस्तू
२१. रॉबिन्सच्या मते आर्थिक समस्येचे यापैकी प्रमुख कारण कोणते?

अ) दुर्मिळ साध्ये व अनंत साधने ब) अनंत साध्ये व दुर्मिळ साधने क) दुर्मिळ साध्ये व दुर्मिळ साधने ड) अनंत साध्ये व अनंत साधने

युनिट १. अर्थशास्त्राची ओळख / परिचय

प्रकरण १ले

अर्थशास्त्राची व्याख्या { अँडमस्मिथ, मार्शल व रॉबिन्स }

प्रस्तावना

अती प्राचिन काळात अर्थशास्त्राची ओळख राजकीय अर्थशास्त्र म्हणून होती. चंद्रगुप्त मौर्याच्या काळात (इ.स.पूर्व ३२२) आर्य चाणक्याने कवटील्याचे अर्थशास्त्र पुस्तकात राजांनी राज्यकारभार चालवतांना उत्पन्न गोळा करून ते कशाप्रकारे खर्च करावे यासंबंधीची माहिती प्राप्त होते. त्यामुळे कवटील्याच्या अर्थशास्त्राला राजकीय अर्थशास्त्र म्हणून ओळखले जात होते.

ब्रिटीश अर्थशास्त्रज्ञ अँडमस्मिथ यांनी १७७६ मध्ये “राष्ट्राची संपत्ती” या ग्रंथातून अर्थशास्त्राला स्वतंत्र शास्त्राचा दर्जा मिळवून दिला म्हणून अँडमस्मिथला अर्थशास्त्राचे जनक हा बहुमान मिळाला आहे.

कोणत्याही शास्त्राच्या अभ्यासाची सुरुवात त्याच्या व्याख्येपासून होते. व्याख्येवरून त्या शास्त्राचा अभ्यासविषय, स्वरूप व व्याप्ती समजून येते. म्हणून प्रत्येक शास्त्राच्या अभ्यासाकरिता व्याख्या महत्त्वाची समजली जाते. आजपर्यंत अर्थशास्त्राच्या ज्या निरनिराळ्या व्याख्या करण्यात आल्या आहेत. त्यांचे अभ्यासाच्या सोयीसाठी तीन गटात वर्गीकरण करण्यात येते.

संपत्तीवादी व्याख्या	कल्याणवादी व्याख्या	दुर्मिळतावादी व्याख्या
मिल, से, वाकर, सिनियर,	कॅनन, बेवरीज, पिगू,	
प्रा. अँडमस्मिथ	डॉ. मार्शल	प्रा. रॉबिन्स

प्रकरण ३. आर्थिक नियम व आर्थिक समस्या

प्रस्तावना

शास्त्र म्हटले की नियम आलेच. प्रत्येक शास्त्राला काहीना काही नियम असतातच, अर्थशास्त्र हे सुद्धा एक शास्त्र असल्यामुळे त्यातही नियम आहेत. अर्थशास्त्रातील नियमाना अर्थशास्त्रीय नियम असे म्हणतात. दोन घटनांमधील किंवा दोन घटकांमधील कार्यकारण संबंध स्पष्ट करणाऱ्या विधानांना शास्त्रीय नियम असे म्हणतात. शास्त्रीय नियम हे कारण व परिणाम यातील संबंध स्पष्ट करीत असतात. अर्थशा- स्त्रीय नियमसुद्धा मनुष्याच्या आर्थिक प्रयत्नांमधील कारण व परिणाम यांचे स्पष्टीकरण करतात. उदा.मागणीच्या नियमानुसार वस्तूची किंमत वाढल्यास तिची मागणी कमी यातील किंमत वाढण्याची घटना कारण आहे. व मागणी कमी होण्याची घटना हा परिणाम होय. अशाप्रकारे अर्थशास्त्रीय नियमदेखील कारण व परिणाम यातील पारस्परिक संबंध स्पष्ट करतात.

आर्थिक नियमाची व्याख्या

- **डॉ. मार्शल** “ज्याच्या प्रेरक इच्छाची तीव्रता पैशाच्या स्वरूपात मोजता येते अशा आर्थिक व्यवहारांच्या बाबतीत मनुष्य समाजाची सर्वसामान्य प्रवृत्ती दर्शविणारे विधान म्हणजे आर्थिक नियम होय.”
- **प्रा. रॉबिन्स** “अनेक साधे आणि दुर्मिळ व पर्यायी साधने यांचा मेल घालण्याच्या दृष्टीने केलेल्या मानवी वागणुकीसंबंधी सर्वसामान्य प्रवृत्ती दर्शविणाऱ्या विधानाला आर्थिक नियम असे म्हणतात.”

आर्थिक नियमांचे स्वरूप / वैशिष्ट्ये

आर्थिक नियमांची खालील प्रमाणे वैशिष्ट्ये आहेत.

१. केवळ आर्थिक व्यवहारांचे विवेचन –

आर्थिक नियम मनुष्याच्या केवळ आर्थिक व्यवहारांचे विवेचन करतात. उदा. राजकीय, धार्मिक नैतिक इत्यादी व्यवहारांचा अभ्यास आर्थिक नियमांच्या कक्षेत येत नाही.

२. सर्वसामान्य प्रवृत्तीदर्शक –

विशिष्ट परिस्थितीत मानवाची व्यवहार करण्याची सर्वसामान्य प्रवृत्ती काय राहिल हे दर्शविण्याचे कार्य आर्थिक नियम करतात. उदा. वस्तूची किंमत कमी झाली तर मनुष्य त्या वस्तूची मागणी जास्त करील. याउलट किंमत वाढली तर मागणी कमी करील. हि मनुष्याची सर्वसाधारण प्रवृत्ती दर्शविण्याचे कार्य मागणीचा नियम करतो.

आर्थिक नियम व भौतिक नियम यांची तुलना

भौतिक (नैसर्गिक) शास्त्रातील नियम आणि अर्थशास्त्रातील नियम यात खालील बाबतीत फरक दिसून येतो.

अ.क्र.	अर्थशास्त्रातील(अर्थिक) नियम	भौतिक(नैसर्गिक)शास्त्रातीलनियम
१	आर्थिक नियम नेहमीच खरे ठरतीलयाचीखात्री(अनिश्चित) देता येत नाही. उदा.मागणीचा नियम	नैसर्गिक शास्त्रातील नियम निश्चित स्वरूपाचे असतात. ते नेहमी खरे ठरतात उदा. गुरुत्वाकर्षणाचा नियम
२	आर्थिक नियमाचा अभ्यास विषय सजीव मानव आहे.	नैसर्गिक शास्त्रातील नियमाचा अभ्यास विषय निर्जीव वस्तू आहे.
३	आर्थिक नियमाचा परिणाम स्पष्टपणे दिसून येत नाही. उदा.मागणीचा नियम	नैसर्गिक शास्त्रातील नियमाचा परिणाम स्पष्ट दिसून येतात.उदा.H ₂ O
४	आर्थिक नियम प्रयोग शाळेत पडताळून पाहता येत नाही.	नैसर्गिक शास्त्रातील नियम प्रयोग शाळेत तपासून पाहता येतात.
५	सामाजिक शास्त्रातील प्रत्येक समस्या कोणत्याना-कोणत्या समस्येशी जुळलेली असते. तिला पूर्णपणे वेगळे करता येत नाही. उदा. बेकारी	नैसर्गिक शास्त्रातील कोणतीही समस्या इतर समस्यांपासून सहज वेगळी करता येते.
६	आर्थिक नियमांचा प्रभाव मोजण्यासाठी पैसा हेच एकमेव साधन आहे. परंतु ते देखील विश्वसनीय साधन नाही.	नैसर्गिक शास्त्रातील नियमांचा प्रभाव मोजण्याकरिता योग्य ती मापन यंत्रे उपलब्ध असल्याने त्यांचा काटेकोर प्रभाव मोजता येतो.

आर्थिक समस्या / प्रश्न

अर्थशास्त्रात आर्थिक समस्यांचा अभ्यास केला जातो. उत्पादन प्रक्रियेतून मानवी गरजाची पूर्तता केली जाते. परंतु मानवी गरजा अमर्याद असल्याने व गरजापूर्तीची साधने मर्यादित असल्याने आर्थिक समस्या/प्रश्न निर्माण होतात. आर्थिक प्रश्नाची सोडवणूक करतांना निवडीचे तंत्र वापरले जाते. मानवाच्या सर्वच गरजा सारख्या महत्वाच्या नसतात काही गरजांची तीव्रता जास्त तर काहींची तीव्रता कमी

असते. ज्या गरजा जास्त तीव्र त्या प्रथम भागविल्या जातात व ज्या गरजा कमी तीव्र त्या नंतर भागविल्या जातात. अशा प्रकारे आर्थिक प्रश्न सोडवला जातो.

व्याख्या- “निरनिराळ्या उद्दिष्टांच्या पुर्ततेकरिता मर्यादित साधनांच्या उपयोगांशी संबंधित असलेल्या निवडीच्या प्रश्नालाच आर्थिक प्रश्न असे म्हणतात.”

थोडक्यात व्यक्ती, कुटुंब, समाज किंवा देश (अर्थव्यवस्था) या सर्वासमोर नेहमी एक गंभीर प्रश्न निवडीचा निर्माण होतो. या निवडीच्या प्रश्नाचाच अभ्यास आर्थिक प्रश्नात केला जातो.

अर्थव्यवस्थेचे मुलभूत प्रश्न

१. उत्पादन कशाचे व किती प्रमाणात करावयाचे?

साधन सामुग्री दुर्मिळ असल्याने देशात उत्पादित होणाऱ्या वस्तूविषयी हा निर्णय घ्यावा लागतो.

२. उत्पादन कसे करावे ?

उत्पादन कशाचे व किती ? ठरल्यानंतर कोणत्या साधनाने कसे करावे? ही दुसरी समस्या निर्माण होते. उत्पादनात श्रम प्रधान किंवा भांडवलप्रधान तंत्र वापरावे ही निवडीची समस्या निर्माण होते.

३. उत्पादन साधनांचा उपयोग किती कार्यक्षमतेने होत आहे?

देशातील संसाधनाचा पुरेपूर वापर होणे गरजेचे आहे. जर साधनाचा पूर्ण वापर झाला नाही तर राष्ट्रीय उत्पादनात वाढ होणार नाही. म्हणून उत्पादन साधनांचा उपयोग किती कार्यक्षमतेने होतो की नाही ही समस्या आहे.

४. राष्ट्रीय उत्पनात वाढ होत आहे कां?

देशाच्या विकासासाठी राष्ट्रीय उत्पनात वाढ होणे अपेक्षित असते, परंतु राष्ट्रीय उत्पन्न वाढी सोबत आर्थिक विषमतेत वाढ होऊ नये. ही समस्या आहे.
